

MAHİR ÖZKAN

1978'de Artvin'in Makriyal/Noğedi (Kemalpaşa) ilçesine bağlı Medoğumked (Akdere) adlı Hemşinli köyünde dünyaya geldi. İlkokulu köy okulunda tamamladıktan sonra ortaokul ve liseyi 1990'da ailesiyle birlikte göç ettiği İstanbul'da okudu. Çukurova Üniversitesi Felsefe Öğretmenliği Bölümü'nden 1999'da mezun oldu. Kocaeli Üniversitesi'nde felsefe yüksek lisansı yaptı. Üniversite yıllarında Hemşin Ermenicesi ve kültürüne ilişkin derlemeler yapmaya başladı ve bunları 2007'den itibaren blogunda (www.hamshentsi.blogspot.com) yayımlamaya başladı. 2008-2011 arasında *Agos* gazetesinde yayımlanan hikâyeleri 2014'te *Hemşin Öyküleri* adıyla Aras Yayıncılık tarafından yayımlandı. 2016'da Hemşince *Küçük Prens* çevirisi, *Bidzig Pirens* adıyla yine Aras tarafından basıldı. 2009-2014 arasında Nor Radyo internet radyosunda "Hemşin Öyküleri" adlı bir program hazırlayıp sundu. *Gor* dergisi ve *Jineps* gazetesine katkıda bulunmaya devam ediyor. Halen İstanbul'da felsefe öğretmenliği yapıyor.

u s u l g e r e ğ i

Bu kitap, Mahir Özkan'ın Hemşince üzerine uzun yıllara yayılan çalışmalarının bir ürünüdür. Ülkemizde ne yazık ki genellikle siyasi pozisyonların gölgesinde tartışılan Hemşince gerçeğinin türlü yönleriyle objektif olarak ortaya çıkmasını sağlayacağına inandığımız çalışma, tehlike altındaki bir dili yaşatmak için gösterilen çabalara da bir katkıdır.

Hamşentsnag/Hemşince, Hemşincenin Ermenice ile ilişkisini göstermek için Batı Ermenice ile karşılaştırmalı olarak hazırlanmıştır.

Türkçe yazımda Ömer Asım Aksoy'un *Ana Yazım Kılavuzu* (Epsilon Yay.) temel alındı, Necmiye Alpay'ın *Türkçe Sorunları Kılavuzu*'ndan (Metis Yay.) yardımcı kaynak olarak yararlanıldı.

y a y ı n c ı n ı n n o t u

HAMŞENTSNAG

ՀԱՄՇԵՆՑՆԱԿ

HAMŞENEREN

ՀԱՄՇԵՆԵՐԷՆ

ՀԱՄՇԵՆԱՀԱՅԵՐԷՆ

HAMŞENAHAYEREN

HEMŞİNCE

Aras Yayıncılık
İstiklal Caddesi, Hıdivyal Palas 231/Kat 1
34430 Tünel, Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 252 65 18 - 243 06 02
info@arasyayincilik.com
www.arasyayincilik.com
Sertifika No: 44967

ARAS - UUUU 288

Hamşentsnag - Hemsince
Mahir Özkan

Yayıma Hazırlayan
Rober Koptaş

Hemsince Danışmanı
Hikmet Akçiçek

Ermenice Danışmanı
Sevan Değirmenciyan, Payline Tomasyan

Tasarım
Savaş Yıldırım

Kapak Görseli
Mecit Çelikleş'in "Misafir" adlı ahşap oyma
çalışmasından ayrıntı

© Aras Yayıncılık, 2023

ISBN 9786257460262

Baskı ve Cilt
Sena Ofset

2. Matbaacılar Sitesi 4NB7-9-11 Topkapı-İstanbul
Tel: (0212) 613 38 46 / Sertifika No: 45030

Mayıs 2023, İstanbul

MAHİR ÖZKAN

HAMŞENTSNAG

ՀԱՄՇԵՆՑՆԱԿ

HAMŞENEREN

ՀԱՄՇԵՆԵՐԷՆ

ՀԱՄՇԵՆԱՀԱՅԵՐԷՆ

HAMŞENAHAYEREN

HEMŞİNCE

Hemşince Gramer Kitabı
- Batı Ermenice ile Karşılaştırmalı -

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	13
BÖLÜM 1: HEMŞİNLİLER VE HEMŞİNCE	16
BÖLÜM 2: HEMŞİNCEYİ NASIL YAZACAĞIZ?	24
A. Latin Harfleri İle Hemşince Yazmak.....	25
B. Transkripsiyon Cetveli.....	26
BÖLÜM 3: HEMŞİNCEYE GİRİŞ 1	30
A. Söz Dizimi.....	31
B. Kişi Zamirleri.....	31
C. Ekeylem.....	32
D. Soru.....	34
E. Belirsiz Tanımlama Edatı.....	35
F. Belirli Tanımlama Edatı.....	37
G. Çoğul.....	38
H. Fiiller.....	40
BÖLÜM 4: HEMŞİNCEYE GİRİŞ 2	42
A. Özne Yüklem Uyumu.....	43
B. Olmak Fiili.....	44
C. Sahip Olmak Fiili.....	46
D. Var / Yok.....	47
BÖLÜM 5: ŞİMDİKİ ZAMAN KİPİ	48
A. Şimdiki Zamanda Olumlu.....	49
B. Şimdiki Zamanda Olumsuz.....	50
C. Sesli Harfle Başlayan Fiillerin Şimdiki Zamanda Çekimi.....	52
D. Başına 'Gu' Eki Alan Fiiller.....	54
E. Başına 'G' veya Sonuna 'Gu' Almayan Düzensiz Fiiller.....	55
F. Hemşincede '-el', '-il', '-al' Master Ekleri.....	56

BÖLÜM 6: GELECEK ZAMAN	57
A. Gelecek Zamanda Olumlu	58
B. Gelecek Zamanda Olumsuz.....	60
C. Düzensiz Fiillerin Gelecek Zaman Çekimleri	61
BÖLÜM 7: ŞİMDİKİ ZAMANIN HİKÂYESİ	63
A. Şimdiki Zamanın Hikâyesinde Olumlu	64
B. Şimdiki Zamanın Hikâyesinde Olumsuz.....	65
BÖLÜM 8: Dİ'LI GEÇMİŞ ZAMAN	68
A. Di'li Geçmiş Zamanda Olumlu	69
B. Di'li Geçmiş Zamanda Olumsuz.....	70
C. Geçmiş Zamanda Düzensiz Fiiler	73
BÖLÜM 9: İŞARET SIFATLARI VE ZAMİRLER	79
A. Tekil İşaret Sıfatları ve Zamirler.....	80
B. Çoğul İşaret Zamirleri.....	82
C. Kişi Zamirlerinin Çekimi	84
D. Masterların İyelik Ekleriyle Çekilmesi	90
E. İyelik Zamirleri	93
BÖLÜM 10: EMİR, İSTEK VE GEREKLİLİK KİPİ	97
A. Emir Kipinde Olumlu.....	98
B. Emir Kipinde Olumsuz	99
C. Sık Kullanılan Düzensiz Fiillerin Emir Kipinde Çekimi	100
D. Şimdiki Zamanda İstek Kipi.....	103
E. Geçmiş Zamanda İstek Kipi.....	105
F. İstek Kipinin Kullanıldığı Durumlar.....	106
G. Gereklilik Kipi.....	108
BÖLÜM 11: SÖZCÜK TÜRETİMİ	111
A. Önekler	112
B. Sonekler.....	112
BÖLÜM 12: EDATLAR	116
BÖLÜM 13: BELGİSİZ SIFATLAR VE BELGİSİZ ZAMİRLER	120
A. Belgisiz Sıfatlar	121
B. Belgisiz Zamirler	122

BÖLÜM 14: SORU ZAMİRLERİ VE 'TA' EKİ	124
A. Soru Zamirleri.....	125
B. 'Ta' Bağlacı ve Soru Eki.....	126
BÖLÜM 15: KARŞILAŞTIRMALAR - PEKİŞTİRME SIFATLARI	128
A. Üstünlük Durumu.....	129
B. Aşağılık Durumu.....	129
C. Eşitlik Durumu.....	130
D. En Üstünlük Durumu.....	130
A. Anlam Pekleştirme.....	131
B. Sayısı Belli Olmayan Çokluk Bildirme.....	131
C. Olumsuz Anlam Pekleştirme.....	131
D. İkillemelerle Zarf Yapma.....	131
BÖLÜM 16: ŞİMDİKİ ZAMAN VE GEÇMİŞ ZAMAN ORTACI	132
A. Şimdiki Zaman Ortacı.....	133
B. Geçmiş Zaman Ortacının Yapılışı.....	134
C. Geçmiş Zaman Ortacının Kullanımı.....	135
BÖLÜM 17: BİTMİŞ ZAMAN	136
A. Şimdiki Bitmiş Zamanda Olumlu.....	137
B. Şimdiki Bitmiş Zamanda Olumsuz.....	139
C. Geçmişte Bitmiş Zamanda Olumlu.....	140
D. Geçmişte Bitmiş Zamanda Olumsuz.....	142
BÖLÜM 18: ŞART KİPLERİ	144
A. Birinci Şart Kipi.....	145
B. İkinci Şart Kipi.....	147
BÖLÜM 19: MIŞ'LI GEÇMİŞ ZAMANIN GELECEĞİ	150
A. Miş'li Geçmiş Zamanın Geleceğinde Olumlu.....	151
B. Miş'li Geçmiş Zamanın Geleceğinde Olumsuz.....	153
BÖLÜM 20: İSMİN HALLERİ	155
A. '-i' Çekimi.....	156
B. '-u' Çekimi.....	157
C. '-an' Çekimi.....	158
D. '-van' Çekimi.....	158
E. '-or' Çekimi.....	158
F. '-oç' Çekimi.....	159

BÖLÜM 21: RİVAYET KİPLERİ	160
A. Şimdiki Zamanın Rivayetinde Olumlu.....	161
B. Şimdiki Zamanın Rivayetinde Olumsuz.....	162
C. Bitmiş Zamanın Rivayetinde Olumlu.....	163
D. Bitmiş Zamanın Rivayetinde Olumsuz.....	164
E. Gelecek Zamanın Rivayetinde Olumlu.....	164
F. Gelecek Zamanın Rivayetinde Olumsuz.....	165
BÖLÜM 22: EDİLGEN VE ETTİRGEN	166
A. Edilgen Fiiller.....	167
B. Ettirgen Fiiller.....	168
BÖLÜM 23: İŞTEŞ VE DÖNÜŞLÜ ZAMİR	170
A. İşteş Zamirler.....	171
B. Dönüşlü Zamirler (Kendi).....	173
BÖLÜM 24: KELİMELERDEKİ DEĞİŞİMLER	175
A. Ses Düşmesi.....	176
B. Ses Değişimi.....	176
C. Göçüşme.....	182
D. 'n' (vo) Harfinin Başta Olduğu Durumlar.....	182
E. 't' (yeç) Harfinin Başta Olduğu Durumlar.....	182
F. Aynı Sözcükler Ayrı Kelimeler.....	183
G. Hopa Hemşinlilerinde Ses Farklılıkları.....	183
BÖLÜM 25: SAYILAR - ZAMANLAR	187
A. Sayma Sayıları.....	188
B. Sıra Sayıları.....	190
A. Zaman Belirten Sözcükler.....	191
B. Takvim.....	192
C. Saat Kaç?.....	192
D. Saat Kaçta?.....	193
BÖLÜM 26: TEMEL SÖZCÜKLER	194
A. Renkler.....	195
B. Akrabalık İsimleri.....	195
C. Meyveler.....	196
D. Sebzeler.....	197
E. Vücudumuz.....	197
F. Hayvanlar.....	199
G. Selamlaşma ve Tebrikler.....	200

BÖLÜM 27: TEMEL FİİLLER	202
A. Hemşince ve Ermenicede Ortak Olan Fiiller.....	203
B. İki Diyalekte Farklı Anlamalarda Kullanılan Ermenice Fiiller.....	215
C. Hemşince ve Ermeniceye Yabancı Dilden Aynı Şekilde Giren Fiiller...	217
D. Hemşinceye Yabancı Dillerden Giren, Ermenicesi Kullanılmayan Fiiller.....	217
BÖLÜM 28: HEMŞİNCE KONUŞMA VE METİN ÖRNEKLERİ	219
A. Karşılaşmalar.....	220
B. Deyim ve Özdeyişler.....	221
C. Bilmeceler.....	224
D. Fıkra.....	225
E. Maniler.....	227
F. Ninniler.....	242
G. Hikâye.....	244
H. Masal.....	251
İ. Şiirler.....	255

ÖNSÖZ

1978’de Artvin’in Noğedi (Kemalpaşa-Makriyal) ilçesine bağlı bir Hemşinli köyü olan Medoğumked’de (Akdere) doğdum. İlkokulu köyümde, ortaokulun ilk iki sınıfını da ilçemizde okudum. Köyümüzde ve evimizde hem Hemşince hem de Türkçe kullanıldığı için henüz okula başlamadan iki dili de öğrenmiştim. Hemşince öğrenmemde en büyük pay sahibi annemdi. Çevredekilerin “Çocukla Türkçe konuş, okulda zorlanır” uyarılarına rağmen “Ne yapayım, Türkçe konuşunca yoruluyorum” diyerek bizimle çoğunlukla Hemşince konuşurdu. Çocukluğumdan itibaren çevremde çok dil duydum. Komşu köyümüz Maiskiopute’de (Dereiçi) Lazca konuşuluyordu. Yaylaya giderken yol üzerinde Gürcüce konuşulan köyler vardı. Yaylamız olan Bilbilan Xanları’nda Kürtçe konuşan Ardahan köylüleri ile komşuyduk. Bu ortam dillere olan merakımın oluşmasında etkili oldu ve bu nedenle de küçüklüğümde bu yana Hemşinceyle ilgili çeşitli sorular sordum. Öğrendiklerim arttıkça soruların niteliği değişti ama sorular hiç bitmedi. Çocukluğumda sorularım genellikle geçiştirilir ve dilimizle, kimliğimizle ilgili merakım kaygıyla karşılanırdı. Kimi bu konu üzerine konuşmayı gereksiz bulurdu, kimi dili küçümseyen, önemsizleştirmeye çalışan yanıtlar verirdi. Köyde yaşarken Hemşince hakkında pek bir şey öğrenemedim. Aklımda kalan tek şey dilimizin Ermeniceyle ilişkili olduğuydu. Bazıları bu ilişkiyi tümten reddederken, bazıları evlilik, Ermenilerin yanlarında çalışma, onlarla birlikte yaşam vb. nedenlerle dili Ermenilerden öğrendiğimizi iddia ediyorlardı. Ancak tatmin edici yanıtlar bulmak imkânsızdı.

İstanbul’a göç ettiğimiz ilk gençlik yıllarımda artık sorularımı kitaplara sorma şansı yakalamıştım. O yıllarda Üsküdar’daki Şemsi Paşa Halk Kütüphanesi’nin yollarını aşındırmaya başladım. Kütüphanede içinde Hemşin, Hemşinli, Ermeni, Laz, Artvin, Rize vb. geçen kitaplar arıyor, onları inceliyordum. Bu okumalar sırasında TTK’nın yayımladığı Ermeni Meselesi üzerine yazılmış kitaplarla karşılaştım. Kitapların birinde, Ermeni devrimci partilerinin Latin harfleriyle Ermenice ve Türkçe olarak aktarılmış Ermenice marşlarından bazı örneklerle karşılaştım. Birçok kelimeyi anlayabiliyordum. Anadilimle ilişkili kelimeleri ilk defa yazılı bir materyalde görmüştüm.

Hemşinceyi yazılı olarak ikinci görüşüm ise İnsan Hakları Derneği Azınlıklar Komisyonu’nun “Hemşinliler” başlıklı etkinliğinde olmuştu. 1996 yılındaki bu etkinlikte tanıştığım ve o zamanlar *Agos* gazetesinin Ermenice editörü olan sevgili Sarkis Seropyan, Hemşinlilerin tarihi ve diline ilişkin henüz basılmamış bir kitaptan bazı bilgiler aktarmıştı. Levon Haçikyan’ın hazırladığı bu kitabın sonunda Hemşince küçük metin örnekleri vardı. İşte kısa süre sonra *Hemşin Gizemi* adıyla Belge Yayınları tarafından yayımlanan bu metinde görmüştüm tekrar Hemşinceyi.

Bu tarihlerden itibaren Hemşince maniler, kelimeler derlemeye, kaydetmeye başladım. Üniversite yıllarında Adana’da olduğum için bu derleme işleri çoğunlukla tatillerde ve düzensiz şekilde yapılıyordu. Üniversite sonrası yıllara da sarkacak şekilde bu durum merak ve heves diyebileceğim düzeyde yıllarca sürdü. Bu vesileyle, hevesimi canlı tutan ve Hemşince üzerine çalışmaların ana uğrakları olan bazı çalışmalardan da söz etmem gerekir.

Kazım Koyuncu ve Memet Ali Barış Beşli’nin kurucuları olduğu Lazca müzik yapan Zuğaşi Berepe (Denizin Çocukları) grubunun 1998’de yayımlanan ikinci albümü *İğzas*’ta Hemşince “Ka tun mita xendas oç” adlı şarkıya yer vermeleri Hemşincenin kamuoyu önüne çıkmasının ilk örneklerinden biri oldu. 2001’de Özcan Alper’in kısa filmi *Momi* ile Hemşinceyi ekranda duymak Hemşince konuşabilen pek çok insan için kendi dillerine yönelik olumsuz bakışın aşılmasına hizmet eden eşiklerden biri oldu. Hikmet Akçiçek ve Ersin Çelik tarafından kurulan Vova (Kimdir) grubunun 2005’te yayımlanan aynı isimli albümü de Hemşince müzik yapan veya albümlerinde Hemşince şarkılara yer veren birçok müzisyenin ilham kaynağı ve habercisi oldu. Başarılı işlere imza atan, Hemşince müzik yapan kişi ve grupların içinde 2015 yılında “Ghadulik” adlı albümü yayımlanan Meluses (Işığımız) grubunun ayrı bir yeri var bence. Ekip, geleneksel formların dışında da Hemşince söz yazılabileceğini, müzik yapılabileceğini gösteren harika bir albüm yaptı.

Benim heveskârlıktan ve düzensiz kayıtlardan nispeten daha sistematik çalışmalara geçişime ise yine sevgili Sarkis Seropyan vesile oldu. Onun 2008 yılında bir Vova konseri sonrası anlattığım bir hikâyeyi *Agos* için yazmamı istemesiyle yazma serüvenim başlamış oldu. 2008 ile 2011 arasında *Agos*’ta 24 hikâyem yayımlandı. Bu hikâyelerin bazıları Hopa’da yayımlanan *Biryaşam* dergisinde de Hemşince olarak basıldı. *Biryaşam* için hikâyeleri Hemşince yazma uğraşı Hemşince üzerine çok daha yoğun bir şekilde çalışmamı ve Hemşincenin güncel sorunları üzerine düşünmemi sağladı. Bu süreçte özellikle Latin harfleriyle Hemşince yazımı konusunda Hikmet Akçiçek ve Harun Aksu ile yararlı çalışmalar yaptık. Bir yandan da *Biryaşam*’da yayımlananların dışında kalan hikâyelerin Hemşince çevirilerini yaptım. Daha sonra Türkçeden çevrilmiş bu Hemşince metinleri Türkçelerine bakmadan Hemşince tekrar yazdım ve bu tekrar yazımları Türkçeye çevirdim. Bütün bu süreç benim için Hemşinceyi yeniden yeniden öğrenme ve anadilimde derinleşme fırsatı oldu. Nihayet 2014 yılında öykülerim, Türkçe ve Hemşince olarak *Hemşin Öyküleri* adıyla Aras Yayıncılık tarafından yayımlandı. Bu eser Hemşince yayımlanan ilk telif eser oldu. 2016 yılında ise Antonie de Saint-Exupery’nin dünyaca ünlü eseri *Küçük Prensi*’i Hemşinceye çevirdim. Hemşince ilk çeviri eser olan kitap *Bidzig Pirens* adıyla yine Aras tarafından yayımlandı.

Ayrıca yine 2014 yılından bu yana yayımlanan *Gor* ve *Hamşentsu Gor* dergileri Hemşince yayımlanan ilk süreli yayımlar oldular. Huriye Şahin'in yazdığı ve Kurgu Kültür Merkezi Yayınları tarafından Ocak 2019'da yayımlanan *Hamşetsnak Lizu Kidanutun* (Hemşince Dil Öğrenimi) kitabı da ilk Hemşince dilbilgisi kitabı oldu.

2014 yılından itibaren HADİG (Hemşin Kültürünü Araştırma ve Yaşatma Derneği) bünyesinde dönem dönem kesintili de olsa Hemşince dersleri vermeye başladım. Bu derslerin sistematüğini ve konu sıralamasını yapabilmek için H. Şükrü İlıcak ve Rachel Goshgarian tarafından hazırlanmış olan, Ermeni Patrikliği Yayınları'nın yayımladığı *Kendi Kendine Ermenice* kitabından yararlandım. Hazırladığım ders notlarını 2014 yılından bu yana yayımlanmakta olan *Gor* dergisinin ilk sayısından itibaren "Hamşetsnag Sorvik Gu" adlı diziyile yayımladım. Ders notlarının kitaplaştırılması sürecinde Hemşincenin hem Türkçe ile hem de Ermenice ile karşılaştırmalı olarak öğrenilmesinin daha uygun olacağını gördüm. Çünkü Hemşince ve Hemşincenin Ermeniceyle olan ilişkisi hakkında ülkemizde yürütölen tartışma büyük ölçüde derinlemesine bilgi sahibi olunmadan yapılan yorumlardan oluşuyor. İnsanlar Hemşincenin Ermenicenin bir diyalekti mi, yoksa bu dilden apayrı başka bir dil mi olduğu konusunda ve bu tartışmayla bağlantılı diğer sorunlarda genellikle ideolojik pozisyonları gereğı ne görmek istiyorlarsa onu görüyor ve görüşlerini de bu doğrultuda oluşturuyorlar. Çoğı kişi kendi sınırlı deneyimleri veya kendisine deneyim aktaranların verdiği bilgilerle sınırlı olarak Ermenice ile Hemşince arasındaki ilişkiler hakkında düşünce ileri sürüyor. Dolayısıyla Hemşinceyle ilgili gerçeklerin olgusal olarak ortaya konulması bu tartışmaların daha sağlam bir zeminde yürütölebilmesi için bir ihtiyaçtı. Kitabın bu ihtiyaca karşılık vereceğini umuyorum. Bu vesileyle çalışmanın Hemşince ve Türkçe bölümlerini gözden geçiren ve değerli önerilerini sunan sevgili Hikmet Akçiçek'e teşekkürü borç bilirim. Ayrıca kitabın Ermenice bölümlerinin hazırlanmasına destek olan Sevan Değirmenciyan ve Payline Tomasyan'a minnet borçluyum. Kapakta yer verdiğimiz, ahşap oyma eserinde kullandığı özgün Hemşin sembolü için Mecit Çeliktaş'a, bu sembolle kapağı buluşturan ve iç sayfa düzenini de üstlenen Savaş Yıldırım'a, kitabı yayıma hazırlayan Rober Koptaş başta olmak üzere Aras Yayıncılık emekçilerine ve Yetvart Tomasyan'a sonsuz teşekkürler. Son olarak kitabın hazırlanması için geçirdiğim zamanı onlardan esirgemek zorunda kaldığım Tuğçe Meriç ve sevgili kızımız Lusin Sultan'a sevgilerimi sunuyorum.

Umuyorum ki bu çalışmayla Hemşince ve Ermenice hemen bütün temel özellikleri bakımından karşılaştırılmış olacak. Çokça metin örneğı vererek Hemşince üzerine çalışma yapmak isteyecek akademisyenlere ve ilgililere malzeme sağlamak istedim. Umarım bu kitap birçok yeni çalışmaya kaynak oluşturur.

Bölüm 1

Hemşinliler ve Hemşince

Dinsel inançları, dilleri ile ilişkileri, aidiyet duyguları, yaşadıkları coğrafya gibi ölçütlere göre üç farklı Hemşinli topluluğu olduğunu söylemek mümkündür.

Birinci grup, Ermeni Apostolik Kilisesi'ne bağlı Hıristiyan bir topluluk olan ve Hemşince konuşan Kuzey Hemşinlileridir. Bu grup 18. yüzyıldan itibaren Hemşin'den, Sürmene, Araklı, Trabzon, Çarşamba, Kurşunlu başta olmak üzere batıya doğru göç etmiştir. 19. yüzyıldan itibaren Karadeniz'in karşı kıyısına, Abhazya ve Rusya'ya ekonomik nedenlerle göçler yaşanmıştır. Bu grubun Müslümanlaş(tırıl)anlar hariç 1915 Soykırımı'ndan geriye kalanları Rusya'nın Soçi, Voronej, Rostov gibi kentleri ile Abhazya'nın Sohum, Gagra vb. kentlerine yerleşmişlerdir. Bu grubun Türkiye'de kalan küçük bir bölümü bugün halen İstanbul Ermeni toplumu içerisinde varlığını sürdürmektedir.

İkinci grup, Hemşin'den doğuya doğru göç etmiştir. Doğu Hemşinliler diyebileceğimiz bu grubun ana gövdesi Artvin'in Hopa, Kemalpaşa ve Borçka ilçelerinde yaşar. Bu grubun bir kısmı 93 Harbi olarak bilinen 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı döneminde Sakarya ve Düzce'nin bazı köylerine göç etmiştir. Doğu Hemşinlilerin başka bir kolu ise Batum'da yaşarken İkinci Dünya Savaşı sonunda, 1944 yılında Kırgızistan ve Kazakistan'a sürülmüşlerdir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra sürgünlerin bir kısmı Rusya'nın Krasnodar, Voronej, Aşşeronk, Rostov, Soçi gibi kentlerine dönmüşlerdir. Doğu Hemşinliler Sünni İslam inancına sahip olup Hemşince konuşmaktadır.

Üçüncü grup Rize'nin Hemşin, Çamlıhemşin, Çayeli, başta olmak üzere birçok ilçesinde, Trabzon'un Araklı, Sürmene ilçelerinde, Erzurum'un İspir, Tortum, Uzun-dere ilçelerinde yaşar. Batı Hemşinliler dediğimiz bu grubun da bir kısmı Doğu Hemşinliler gibi Sakarya ve Düzce ilinin bazı köylerine göç etmiştir. Bu grup da Sünni İslam inancına sahiptir. Hemşince bu grupta artık kullanılmamaktadır. Ancak konuştukları Türkçe içerisinde kaybettikleri Hemşinceye ait binden fazla kelime bulunmaktadır. Hasan Uzunhasanoğlu'nun bu grubun kullandığı kelimelerden derlediği bir sözlük yayımlanmıştır.¹ Bu gruptan Hemşince konuşan kişilere nadir de olsa Çayeli ilçesine bağlı Raşot köylerinde rastlanabilmektedir. Türkiye'de yaşayan Hemşinlilerin önemli bir bölümü de İstanbul, Ankara, Bursa ve Kocaeli başta olmak üzere büyük şehirlerde yaşamaktadır.

Türkiye'deki Hemşinlilerin Hemşinceyle ilişkileri konusunda en çok merak edilen ve tartışılan konulardan biri de, Doğu Hemşinliler dili belli bir düzeyde korunurken Batı Hemşinlilerin neden koruyamadığı, meselesidir. Batı Hemşin bölgelerinde Hemşincenin bir zamanlar konuşulduğuna dair birçok tarihsel tanıklık bulunur.

1 Hasan Uzunhasanoğlu, *Titer Hemşin Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: Lazi Kültür Yayınları, 2018.